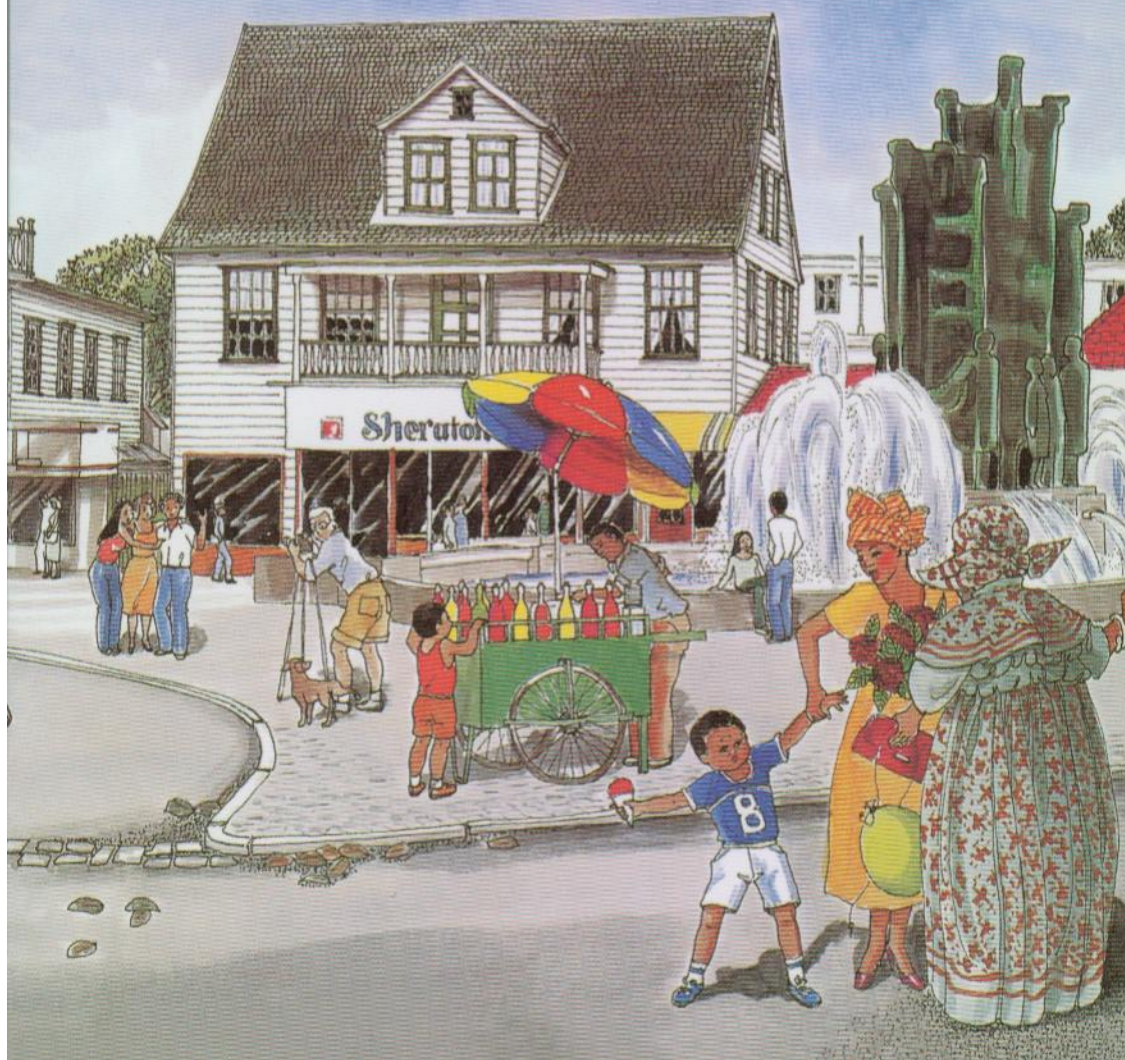

Creoolse vrouwen
Opvoeding en
levensstijl
BEA LALMAHOMED

Dit boek geeft een verrassend beeld van de levenswijze van de Creoolse vrouwen in Nederland. Al tijdens de slavernij in Suriname ontwikkelden zij zich tot sterke en zelfbewuste individuen. Vaak zonder vaste partner slaagden zij erin haar gezin bij elkaar te houden en haar kinderen op te voeden tot zelfstandigheid en zelfredzaamheid.

Veel van deze geschiedenis is nog terug te vinden in de tegenwoordige levenswijze van Creoolse vrouwen in Nederland.

Bea Lalmahomed interviewde voor dit boek drie generaties Creoolse vrouwen in Nederland over hun leven en hun naaste omgeving. Zij sprak met hen over zaken waar ze altijd over zwijgen.

De vrouwen vertellen onverbloemd over opvoeding, straffen, kinderen en partners.

Over partnerkeuze, huwelijk, seks en zwangerschap, overspel, buitenvrouwen en voorkinderen. Ook het belang van onderwijs, de noodzaak van arbeid en de armoede die ze leden komen ter sprake.

Samen geven de geïnterviewde Creoolse vrouwen in dit boek een uniek beeld van een bevolkingsgroep in Nederland, die het ondanks tegenslagen lukt om overeind te blijven en zich te emanciperen.

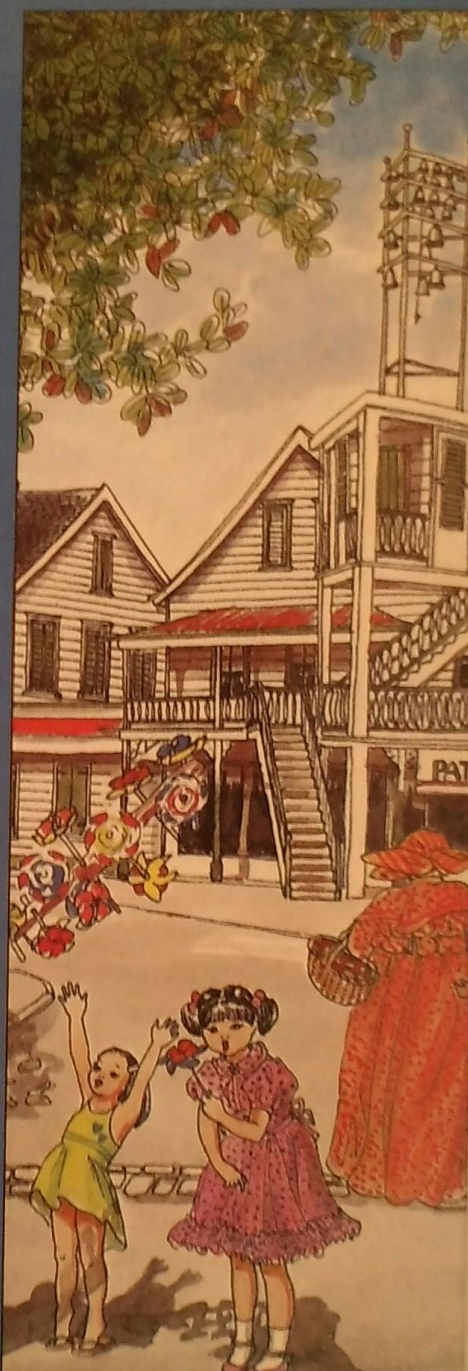
Bea Lalmahomed is onderwijskundig pedagoog en sociaal-cultureel wetenschapster. Zij schreef de boeken *Hindostaanse vrouwen* en *Schade, schande, schuld* (over seksueel misbruik en lichamelijk geweld onder Creolen en Hindostanen) en is co-auteur van het boek *Andere tijden, andere meiden*.

Zij is werkzaam bij de Hogeschool Holland en de Universiteit van Utrecht.

ISBN 90 6224 423 8

Uitgeverij Jan van Arkel

Aan wijlen prof. dr. J.D. Speckmann,
onder wiens supervisie dit onderzoek verricht is.

HET ONTSTAAN VAN HET BOEK

In gesprek met prof.dr. J.D. Speckmann

Een paar jaar geleden dacht ik toe te zijn aan een wetenschappelijke verwerking van mijn gegevens over seksueel misbruik en lichamelijke mishandeling bij Hindostaanse en Creoolse meisjes en vrouwen. Hoe zou ik dat aanpakken? Ik ging daarvoor te rade bij (wijlen) prof.dr. J.D. Speckmann.

Tijdens een lunch bespraken we de stand van zaken. Halverwege liet hij zijn brood staan, keek me aan en zei: 'En toch ben jij nog lang niet klaar met je voorbereidend werk. Het onderzoek onder de Hindostanen is uitvoerig genoeg, maar voor de Creoolse kant is dat niet het geval. Daar mis ik de achtergrondbeschrijvingen, van de plantageperiode tot en met de migratie naar Nederland.'

'Maar meneer Speckmann,' reageerde ik, 'dat kan ik toch uit de publicaties over de Creolen halen van Van Lier, Buschkens, Van Stipriaan, Sansone, Lenders & Van de Rhoer, noem maar op.'

'Geen onvertogen woord over het werk van anderen, maar ik wil de meningen van de vrouwen horen. De vrouwen moeten zelf aan het woord komen. Bij een thema als seksueel misbruik en lichamelijke mishandeling moeten de situaties belicht worden vanuit de levensstijl van de vrouwen en hun visies op de opvoeding. En als je in je onderzoek zowel de Creolen als de Hindostanen beschrijft, dan behoort je onderzoek ook parallel te zijn. Nee, jij moet net als bij de Hindostanen de rol van de Creoolse vrouwen onderzoeken.'

'Beseft u wat u van mij verlangt meneer Speckmann? Dit is minstens een jaar milieu-onderzoek erbij, en dan mag de populatie niet te groot zijn.' 'Dat hoeft ook niet. Ik vind 25 vrouwen genoeg, maar dan wel van

verschillende leeftijd. Bij de oude vrouwen ga je kijken naar hun eigen gezin, het ouderlijk huis en het gezin van hun kinderen. Bij de vrouwen die nog geen kleinkinderen hebben, kijk je naar de situatie in het ouderlijk huis en in het eigen gezin, en bij meisjes die nog bij hun ouders inwonen, beschrijf je de gezinssituatie. Zo krijg je diepte in het onderzoek en worden de verschuivingen zichtbaar.'

Voordat ik er erg in had, zat ik weer in het veld. Het onderzoek duurde ongeveer een jaar. Na de dataverzameling en -verwerking werd het werk eerst gerubriceerd naar thema's. Daarna zette ik de eerste versie op papier. Toen ik meneer Speckmann dit werk overhandigde, was hij even verbaasd.

'Zo, dat is vlot,' merkte hij met een tevreden grijns op. 'Dat is niet weinig. Ik zal het met de nodige zorg lezen.'

Na een week of twee belde hij mij op voor een nieuwe afspraak.

'Ik moet je zeggen, ik vond het in eerste instantie een heel pak. Maar ik heb er geen spijt van dat ik je opnieuw het veld in heb gestuurd, want die vrouwen hebben mij heel erg geboeid. Het is een goed onderzoek, maar er is toch een probleem. Je kunt dit onderzoek onder Creoolse vrouwen niet zo in je boek over seksueel misbruik en lichamelijke mishandeling stoppen.' Dit was de zaak op zijn kop zetten.

'Eerst wilde u dat ik deze gegevens verzamelde, en nu ik ze heb, vertelt u mij dat ik het grootste deel van mijn werk niet kan publiceren? Ik heb er wel een jaar aan gewerkt. U stond erop dat ik het onderzoek ging doen. Ik hoor u nog zeggen: "Vanaf de plantageperiode tot en met de migratie naar Nederland".'

'Nee, het is niet voor niets. Het is heel goed dat je het allemaal onderzocht hebt. Nu kun je je werk beter verdedigen en vooral praten uit eigen onderzoekservaringen. De protocollen zullen je goed van pas komen. Let op mijn woorden.'

In maart 1997 werd meneer Speckmann ongeneeslijk ziek en al gauw werd duidelijk dat hij niet meer in staat zou zijn mijn werk tot het einde te begeleiden. Eind 1997 werd het onderzoek ondergebracht bij de Utrechtse vakgroep Klinische Psychologie. Daar stelde men voor de studie te beperken

tot de Hindostaanse groep en de Creoolse groep er dus helemaal uit te laten. De onderzoeksgegevens over de Creolen zouden beter tot hun recht komen in aparte wetenschappelijke artikelen.

Toen ik meneer Speckmann, zoals afgesproken, op de hoogte stelde van deze ontwikkelingen, viel er een stilte. 'Dat is jammer,' mompelde hij een aantal keren achter elkaar, 'maar, aan de ene kant is het wel begrijpelijk. Het is beter om je te richten op één onderwerp en één doelgroep.'

Ik zei: 'Ik houd hier geen prettig gevoel aan over. Zo is het achteraf gezien toch zonde van mijn tijd en energie. Sterker nog, als ik denk aan de Creoolse vrouwen die ik heb geïnterviewd en die op het boek zitten te wachten, dan krijg ik op z'n Surinaams gezegd een *konsens fon-fon*, een gewetensprobleem. Hoe moet ik ze vertellen dat zij voor niets zo veel tijd aan mij besteed hebben en dat dit materiaal verloren gaat?'

'Dat gebeurt ook niet,' zei meneer Speckmann. 'Dan moet het onderzoek van de Creolen maar als apart boek uitgegeven worden. Ik wil je daarbij nog wel helpen.'

'Ja,' antwoordde ik, 'en bij de beschrijving van het ontstaan van dit boek zal ik onze gesprekken weergeven.'

Dwars door al zijn pijn en belabberdheid lachte hij smakelijk en zei: 'Doe dat maar en zorg dat je geen woord vergeet, anders krijg je het met mij aan de stok, als de dood mij niet inhaalt.'

Dat aparte boek over de Creoolse vrouwen is er nu. Het materiaal is dus niet verloren gegaan, daar heeft professor Speckmann gelijk in gekregen.

Creoolse vrouwen is het parallelboek van *Hindostaanse vrouwen*, dat al gepubliceerd is.

Naast professor J.D. Speckmann was ook professor N. Deen nauw betrokken bij dit onderzoek onder Creoolse vrouwen. Professor Speckmann was de dirigent, maar professor Deen hielp bij het zoeken naar de juiste tonen. De twee heren waren heel goed op elkaar afgestemd. Dat vergemakkelijkte de taak van prof. Speckmann, die het werk zelfs in de kritieke laatste fase van zijn leven niet kon loslaten.

De totstandkoming van dit werk is uiteraard ook te danken aan de vrouwen die aan het onderzoek meewerkten. Met hun levensverhalen kwam de geschiedenis van de Creoolse vrouw tot leven. Hun openhartige, gast-vrije en spontane houding vergemakkelijkte niet alleen het onderzoek, maar zorgde er ook voor dat ik het met veel plezier deed.

Mijn dank gaat ook uit naar de heer C. Monpellier, die mij met zijn kennis ondersteund heeft, en Maria Querol, die met een opgeruimd humeur de vele protocollen verwerkte. Ten slotte dank ik de kritische lezers Roy Gulzar, Mariam Stam en in het bijzonder Jan Mars.

INHOUDSOPGAVE

Het ontstaan van het boek	5
---------------------------	---

Tabellen	13
----------	----

HOOFDSTUK 1	Afrika, Suriname, Nederland	15
-------------	-----------------------------	----

1.1	Inleiding	15
1.2	Vrouwen en de slavernij	16
1.3	Familieleven	17
1.4	Arbeid van de slavinnen	19
1.5	Emancipatie	20
1.6	Migratie naar Nederland	23
1.7	De respondenten	25

HOOFDSTUK 2	Onderwijs	27
-------------	-----------	----

2.1	Vrouwen en onderwijs	27
2.2	Onderwijs en ontzag	33
2.3	Onderwijs en vrouwen in de matrihuishouding	34
2.4	Conclusie	36

HOOFDSTUK 3	Arbeid	37
-------------	--------	----

3.1	Vrouwen en arbeid	37
3.2	Vormen van arbeid	39
3.3	Zeggenschap over het gezinsinkomen	43
3.4	Conclusie	44

HOOFDSTUK 4 De familie en het gezin 47

- 4.1 Contacten in de familie 47
- 4.2 De familie als mede-opvoeder van de kinderen 49
- 4.3 Betekenis van kinderen 51
- 4.4 Voorkinderen, buitenkinderen, halfbroers en -zussen 55
- 4.5 Conclusie 56

HOOFDSTUK 5 Gezin en opvoeding 57

- 5.1 Het Creoolse gezin in Nederland 57
- 5.2 Gezinsofvoeders in het ouderlijk huis 58
- 5.3 Oma als opvoedster 59
- 5.4 Oma als tweede moeder 63
- 5.5 De straat als opvoeder 64
- 5.6 Conclusie 65

HOOFDSTUK 6 Opvoeding 67

- 6.1 Opvoedingsstijl 67
- 6.2 Opvoedingsdoelen 69
- 6.3 Respect en vrijpostigheden 72
- 6.4 Kerkelijkheid en godsdienst 74
- 6.5 Vrijtijdsbesteding 75
- 6.6 Vriendinnen 81
- 6.7 Conclusie 83

HOOFDSTUK 7 Opvoeding en straf 85

- 7.1 Straf in het ouderlijk huis 85
- 7.2 Straf in het eigen gezin 87
- 7.3 Straffen door anderen 90
- 7.4 Conclusie 92

HOOFDSTUK 8 Seksualiteit 95

- 8.1 Voorlichting 95
- 8.2 Verkering 96
- 8.3 Seks 99
- 8.4 Conclusie 101

HOOFDSTUK 9 Partnerkeuze en zwangerschap 103

- 9.1 Partnerkeuze 103
- 9.2 Zwangerschap 105
- 9.3 Moeders en dochters vergeleken 106
- 9.4 Zwangerschap en opvoedingsdoelen 106
- 9.5 Ongewenste zwangerschap 109
- 9.6 Conclusie 111

HOOFDSTUK 10 Trouwen en getrouwd blijven 113

- 10.1 Huwelijk en samenwonen 113
- 10.2 Redenen voor samenwonen of trouwen 116
- 10.3 Beëindiging van de relatie 119
- 10.4 Redenen voor relatiebeëindiging 121
- 10.5 Overspel 122
- 10.6 Overspel en het eigen gezin 123
- 10.7 Conclusie 124

HOOFDSTUK 11 Buitenvrouwen 127

- 11.1 Leven als buitenvrouw 127
- 11.2 Het gedrag van de buitenvrouw 128
- 11.3 Echtgenotes en buitenvrouwen 130
- 11.4 Kinderen van een buitenvrouw 131
- 11.5 Conclusie 133

HOOFDSTUK 12 Mishandeling 137

- 12.1 Lijfstraffen of mishandeling 137
- 12.2 Oorzaken van mishandeling 138
- 12.3 Mishandeling volgens de Creoolse gemeenschap 142
- 12.4 Gevolgen van mishandeling 143
- 12.5 Conclusie 145

Volheid Creoolse vrouw

1 AFRIKA, SURINAME, NEDERLAND

1.1 Inleiding

De geschiedenis van de Creoolse vrouwen' in Suriname begint ongeveer 250 jaar geleden. Sindsdien ontwikkelden de Creoolse negerinnen zich van ongeschoolde slavinnen tot hardwerkende Creoolse plantaters en arbeiders. Thans worden zij, goed ontwikkelde en ondernemende vrouwen, gezien als de meest geëmancipeerde bevolkingsgroep. In de matrifocale huishouding waarvan zij deel uitmaken, zijn zij als het centrum van het gezin op zichzelf aangewezen. Deze rol vervulden zij in Afrika, gedurende de slavernij in Suriname en dus ook daarna.

Dit kwam voort uit het polygame huwelijkssysteem, dat de man het recht gaf meer vrouwen te bezitten. Onder Creolen is het nog steeds niet ongebruikelijk dat mannen een serie relaties hebben. Zo kwam de zorg voor de kinderen automatisch bij de moeders te liggen. In hun land van herkomst waren zij de opvoeders van de kinderen van mannen die bij meer vrouwen kinderen verwekten. De vrouwen onderling hadden een hechte band, waarbij jaloezie nauwelijks een rol speelde.

In Suriname werden zij het bezit van slavenhouders en hadden ze niets te zeggen over hun eigen leven en persoon. Na de slavernij waren ze als vanouds weer op zichzelf aangewezen. Met hun onvolledige gezin konden ze geen beroep doen op hun partner, vooral niet als die bij meer vrouwen kinderen had verwekt. Door de geringe of afwezige uitwijkmogelijkheden werden de vrouwen gedwongen tot onafhankelijkheid.

In elke generatie en in elke klasse leverden de Creoolse vrouwen hun eigen bijdrage. Hun doelen waren onafhankelijkheid, het behoud van hun positie als centrum van het gezin, economische zelfstandigheid, dezelfde rechten als de man en een sterk familieleven.

Dit onderzoek beschrijft de leef- en denkwijze van drie generaties Creoolse vrouwen, geboren tussen 1912 en 1983. Daarvoor kijk ik terug naar de periode vanaf 1752: hoe hun leefsituatie hen dwong tot onafhankelijkheid, in de slavenperiode, in de tijd daarna in Suriname, en in Nederland, waarheen zij migreerden.

1.2 Vrouwen en de slavernij

De geschiedenis van de Creoolse vrouwen in Suriname begint met de slavernijperiode. De historicus Van Stipriaan (1993) berekent dat er tot en met 1862 ten minste 311.905 slaven in Suriname werden geïmporteerd.² Hun bestaan op de katoen-, koffie- en suikerplantages in Suriname was zwaar. Het sterftecijfer onder de slaven was hoog. Dat was onder meer te wijten aan de ondervoeding en de slechte gezondheidstoestand van de slaven. Verder waren er herhaaldelijk epidemieën en heersten er volksziekten als filaria, malaria, ankylostoom, lepra en gele koorts. De medische zorg was slecht. Ook na de emancipatie bleef het sterftecijfer hoog. Tot 1880 was het hoger dan het geboortecijfer (Abbenhuis 1943).

De slaven werden zelden met hun vrouw en kinderen aangevoerd. Het aandeel mannen onder de slaven was niet veel groter dan het aandeel vrouwen. Toch werkten er op sommige plantages veel meer mannen dan vrouwen. Dat kwam door het type arbeid. Voor het zware werk was op de koffieplantages rond 1750 een onevenredig groot aantal mannen werkzaam; op de suikerplantages werkte 40% vrouwen, en rond 1800 waren op de katoenplantages meer vrouwen dan mannen werkzaam.

De meest ongelijke sekseratio zien wij tegen het eind van de slavenimport, rond 1830. Dit wordt waarschijnlijk veroorzaakt door massale inkoop van mannen voor de aanleg van enige tientallen nieuwe plantages. Als gevolg van deze ontwikkeling sloeg het vrouwenoverschot van rond 1800 om in een mannenoverschot rond 1830. Door de grotere mannensterfte en de importstop was er aan het einde van de slavernij in 1863 een vrouwenoverschot op de plantages (Van Stipriaan 1993; Van Lier 1974; Buschkens 1973).

1.3 Familieleven

Voor de slaven was het stichten van een gezin bijna onmogelijk. Een huwelijk was verboden. Als een slaaf een vrouw wilde kiezen, ging hij naar zijn meester om hem permissie te vragen. Als die toestemming kwam, volgde het samenwonen in één hut, waarbij de vrouw de zorg voor de man op zich nam. De band tussen man en vrouw was echter dikwijls zwak; veel mannen hadden meer dan één vrouw.

Complex werd de situatie als de slaaf verliefd werd op een slavin van een andere plantage. In 1718 constateerde Hartsinck al (Buschkens 1973) dat de meesters niet graag zagen dat hun slaven na de arbeid hun vrouwen op naburige plantages opzochten, maar dat ze er weinig tegen konden doen (zie ook Van Lier 1949).

De zorg voor de slavenkinderen werd uiteindelijk een taak van de moeders, die desondanks niet ontlast werden van hun arbeid. Op vele plantages moesten zwangere vrouwen tot en met de bevalling doorwerken. Zij werden gedurende vier weken na de bevalling vrijgesteld van veldarbeid. De moeders zoogden hun kind vrij lang na de geboorte, zelfs nog wel tot het tweede jaar. Als het kind ouder werd, liet de moeder het kind achter bij de 'Creolenmama', een oude vrouw, die aangesteld was om toezicht te houden op de kinderen van de veldslavinnen.

Het grootste gevaar waaraan de familie onder de slavernij blootstond was de gezinssplitsing door gescheiden verkoop van familieleden, en in het bijzonder van moeder en kinderen. Familieleden werden in de regel niet gescheiden verkocht tot in de tijd dat gouverneur Mauricius regeerde, maar na de crisis van rond 1770, toen vele plantages snel van eigenaar wisselden, werden de slaven ervan soms gescheiden verkocht.

In de 19e eeuw was het de gewoonte een man gescheiden van zijn gezin te verkopen of hem voor langere tijd te verhuren naar een andere plaats dan waar zijn gezin vertoefde. Dit verhuren, soms jaren achtereen, leidde tot veel onheil; meestal werd de relatie van de verhuurde ontbonden. Het gevolg hiervan was dat de band tussen moeder en kind het sterkst was (Van Lier 1949; De Kom 1934; Buschkens 1973). Volgens Van Lier is dat overigens ook een gevolg van de voorgeschiedenis: Surinaamse slaven

waren voor het grootste gedeelte afkomstig uit samenlevingen met een matrilineaire structuur.

De vader speelde dus geen belangrijke rol in het slavengezin. De moeder en haar kinderen die op één plantage opgroeiden, vormden langzamerhand een uitgebreide familie. Gedurende lange tijd was dit de voornaamste sociale band op een plantage, die een groot aantal individuen bijeenhield.

Met de komst van de missie in 1816 kwam er aandacht voor de verbetering van het familieleven van de slaven. In 1839 werd gepoogd het samenwonen te legaliseren en de leefomstandigheden van de slaven te verbeteren. De pogingen wettige en kerkelijke huwelijken mogelijk te maken, ondervonden echter veel weerstand. Dat gold ook voor het streven de separate verkoop van slaven te verhinderen. Het duurde tientallen jaren voordat de zendingen het in 1890 mogelijk maakten voor slaven van hun gemeente, die geen wettig huwelijk mochten aangaan, om het zogenaamde 'verbond' te sluiten. Daarbij verschenen man en vrouw voor de zending en beloofden te voortaan als christenen trouw met elkaar te zullen leven. In 1893 maakte de instelling van het wettig en kerkelijk huwelijk een eind aan het 'verbond'.

Ouder de slaven waren de opvattingen over het huwelijk verdeeld. Velen stonden onverschillig tegenover het wettig huwelijk, dat werd beschouwd als iets van de betere klasse. Bij vele mannen en vrouwen bestond ook, uit vrees hun onafhankelijkheid te verliezen, onwil om een wettig huwelijk aan te gaan (Van Lier 1949; Buschkens 1973).

Velen gaven de voorkeur aan het concubinaat, dat overigens eveneens aan regels gebonden was. Lammers beschreef in 1816 (Buschkens 1973) hoe de man bij het aangaan van een concubinaat met een maagdelijk meisje verplicht was giften te doen in de vorm van geld of geschenken. Bij de beslissingen over zo'n gift werd eerst advies en toestemming gevraagd aan de moeder. De man kreeg pas het recht tot bijwoning als het maagdelijke meisje de gift had ontvangen.

In de loop der tijd ontstond een driedeling in de Creoolse gemeenschap in Suriname. De vooraanstaande kleurlingen kwamen uit een klein aantal families die zich tot een elite hadden ontwikkeld. Deze eliteklasse Creolen gedroeg zich, met het oog op hun sociale contacten, zo veel mogelijk als blanken. Het huwelijk werd door deze groep beschouwd als de

hoeksteen van de samenleving. Andere vormen van echtelijke trouw, zoals het verbond, samenwonen, concubinaat zonder kerkelijke inzegening, het eropna houden van meer partners, werden veroordeeld en als een schande gezien (Van Lier 1949). Bij de middenklasse speelde het huwelijk niet deze belangrijke rol en bij de sociaal-zwakke volksklasse Creolen al helemaal niet.

1.4 Arbeid van de slavinnen

De arbeidsomstandigheden van de slaven waren vóór de 19e eeuw bikkelhard. Gedurende de laatste halve eeuw van de slavernij begon de werkbetasting voor de veldslaaf enigszins lichter te worden. De veldslavinnen hadden lichter werk dan de mannen. Op de katoen- en koffieplantages waren zij geschikte pluksters en goed inzetbaar voor het planten, sjouwen, oogsten en onderhouden van de gronden.

Voor de huisslavinnen was de arbeid natuurlijk altijd al veel lichter dan voor de veldslavinnen. In het begin van de 19e eeuw beschouwden de meeste huisslavinnen de kinderen van hun blanke meesters als hun eigen kind. De verhouding tussen de blanke meisjes en de dochters van de slaven was vaak heel goed. De dochters van de slavinnen begonnen net als hun moeder op jonge leeftijd arbeid te verrichten in de landhuizen van de meesters. Zij leerden naaien, koken, wassen, strijken, handwerken, en soms ook schrijven en lezen samen met de kinderen van het huis (Van Lier 1949; Van Hogendorp 1912).

De jonge slavinnen die opgroeiden tot aantrekkelijke jonge vrouwen werden behalve arbeidskracht ook seksobject van hun blanke meesters. Op de plantages was de situatie voor de vrouwen soms niet uit te houden. Van Lier (1949) illustreert de machteloosheid van de slavinnen: 'Wanneer de meester zijn oog slaat op één der jonge negerinnen, begint voor haar in de nacht de tweede taak, het voldoen van de geile lusten van haar meester. Negerinnen die daar niets voor voelden hadden geen keuze en waren verplicht de wens van hun meesters na te leven. Weigering zou immers kunnen leiden tot erge vormen van marteling, niet zelden werden zij tot sterfens toe gepest.'

Dit wekte grote ergernis op bij de zwarte slaven, die echter niet bij machte waren hun vrouwen te beschermen. De meesters waren voor het huiselijke geluk, zoals De Kom (1934) dat uitdrukt, 'de dreigende schaduw tussen beide echtgenoten of partners'. De maitresses mochten zich van hun meester onder geen beding inlaten met hun zwarte geliefden. De woede van de meesters was dan verschrikkelijk, zo blijkt: 'Een rijke planter vernam dat één zijner slaven verliefd was op zijn slavin Betje (het liefje van de planter). Hij liet deze slaaf geselen, overal op zijn lichaam branden en spijkerde hem daarna in een houten kluister. Nadat de arme verdrukte bezweken was, werd hij in een put met ongebluste kalk geworpen. Betje, die den slaaf niet ongenegen geweest was, werd eveneens gebonden, tot bloedens toe gegeeseld en op schandelijke en afschuwelijke wijze gebrand.' Ook de wreedheden van Susanna du Plessis, die haar man de borsten van zijn geliefde slavin opdiende als warme maaltijd, getuigen van een jaloezie waar de negerinnen machteloos tegenover stonden.³

De slavinnen dienden niet alleen de eigen seksuele doeleinden van hun baas, maar ook werden ze gedwongen zich te prostitueren als bijverdiensite voor de baas. Hiervoor kwamen knappe negerinnen, mulattinnen, karboergers, misties, kasties, poesties en quaderones⁴ in aanmerking. Als deze vrouwen de uit Europa geïmporteerde 'venusziekte' opliepen, bestreek men hen met rode verf en voerde hen rond door de straten van de hoofdstad. Vervolgens werden ze aan hun lot overgelaten om in ellende weg te teren (De Kom 1934; Van Lier 1949).

1.5 Emancipatie

In 1863, na de afschaffing van de slavernij, kwam er verandering in de leefomstandigheden. De slavenhouders bepaalden niet langer het leven van de slaven, maar gedurende de eerste tien jaren stonden vrijverklaarden nog wel onder staatstoezicht. In deze fase konden de vrouwen en meisjes zich verhuren en zelf een werkgever uitzoeken tegen betaling. De keuken-, was- of veldvrouwen gingen na hun arbeid naar hun eigen woning.

Volgens Van Hogendorp (1912) maakten de vrouwen pas met hun invrijheidstelling kennis met zorgen en kommer. Hun leven werd ernstig en

moelijk, ze ontwaakten uit hun zorgeloos bestaan, maar wisten niet wat van hen verlangd werd. Gedurende de eerste 25 jaren bleven zij in die toestand (zie ook Van Lier 1949).

Het was in deze periode moeilijk aan de kost te komen. Daarom bleven velen bij hun voormalige eigenaar, maar nu in loondienst. Daarnaast waren de Creolen gehecht aan hun geboortestreek en aan landarbeid. Zij kochten persoonlijke of familiegronden of verlaten plantages en hoopten op de winsten die vroeger de plantages zelf maakten. Hun voorkeur ging uit naar de volstrekte vrijheid, niet als loonarbeider maar als zelfstandige (Abbenhuis 1943).

In de slaventijd hadden de Creoolse vrouwen, die niet op hun partners konden rekenen, een grote mate van zelfstandigheid ontwikkeld. Zij stonden in het centrum en namen naast de eigenaren zelfstandig de beslissingen over de kinderen en in het huishouden. Ze hadden nooit iets te zeggen over het liefdesleven van hun partner, zeker niet als die verhuurd werd aan andere eigenaars. Omgekeerd bekommerde de man zich ook niet zo zeer om de vrouw.

In 1880 braken er met de oprichting van de gecombineerde openbare school betere tijden aan. De vrouwen konden onderwijs gaan volgen. Op gouvernements- en particuliere kantoren kwamen zij in dienst als typiste en boekhoudster en wel voor een salaris dat voor mannen en vrouwen gelijk was.

Toen in 1910 het Surinaamse militair hospitaal werd geopend, kregen vrouwen de gelegenheid de verpleegstersopleiding te volgen, of apothekeres te worden. Ook in het onderwijs hadden de vrouwen de mogelijkheid om een inkomen te verwerven (Van Hogendorp 1912). De Creoolse vrouwen maakten zich kortom in elke sector dienstbaar.

Gedurende de plantageperiode beïnvloedde het klassensysteem nog heel sterk de denk- en levenswijze van de doorsnee Creool. Van Lier stelt 'dat de klassen in de Surinaamse samenleving voor een groot gedeelte met rasgroepen samenvallen. De eerste klasse bestond uit de hogere ambtenaren en de leiders van enkele grote ondernemingen, die meerendeels uit Nederland werden uitgezonden; verder behoorde er een aantal vooraanstaande gekleurden tot deze klasse. De middenklasse werd overwegend